

ВІДГУК

офіційного опонента доктора філософських наук, професора кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка О. І. Предко на дисертаційну роботу А.Р.Кобетяка «Імперативи толерантизації міжконфесійних відносин у сучасній Україні», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11. – релігієзнавство

Сьогодні, в динамічному, глобалізованому світі, який зазнає все нових і нових трансформацій, де людина нерідко відчуває себе незатишно і невпевнено, особливо зростає інтерес до питань про сенс і цілі її життя, світоглядні орієнтири та перспективи подальшого існування. Вплив світових глобалізаційних процесів позначається на всіх сферах людського життя, урізноманітнює його, сприяє взаємопроникненню культур, зростанню плюралізму й потребує нового бачення світу в усіх проявах. Ці процеси не оминули й суспільного життя України й привнесли в її національне відродження разом з широкими можливостями діалогу й збагачення культур значну кількість проблем, що постали на ґрунті етноконфесійної нетерпимості. Догматизм, консервативність і впливи певних суспільних інституцій як ідейна основа нетерпимості й конфліктогенності в міжетнічному і міжконфесійному житті сучасної України, яка мала в історії чимало прикладів співіснування представників різних етносів, релігій, народів, мають мінімізуватися й поступитися місцем толерантності як ефективному та дієвому засобу досягнення гармонійного розвитку людини. Реалії сучасного світу вимагають негайного формування міжконфесійної та міжетнічної толерантності, оскільки без неї взаємне знищення різних цивілізацій, культур, соціальних та етнічних груп більше, ніж імовірно.

Безперечно, невід'ємною складовою функціонування різноманітних релігій є саме феномен толерантності. Слід зауважити, що в контексті сучасного наукового та богословського дискурсу осмислення цього феномену вирізняється різноплановістю та варіативністю стратегій. Адже дослідження толерантності здійснюються, починаючи від індивідуальної сфери людського буття, закінчуючи буттям соціальним. Тому природним є

звернення численних дослідників до цієї теми. Без з'ясування сутності принципу толерантизації неможливо кваліфіковано аналізувати сучасні суспільні, філософські, релігієзнавчі виміри реальності, а, відтак, і прогнозувати стратегію поширення та функціонування процесу релігієтворення.

Крім того, актуальність теми дисертації пов'язана з необхідністю аналізу наявного методологічного інструментарію дослідження процесу толерантизації в контексті релігієзнавства. Зокрема, зважаючи на те, що релігійна толерантність є центральним принципом релігії, дослідження має практичне значення з точки зору її структурно-функціонального аналізу. Осмислення цієї проблеми сприятиме розумінню природи та процесуальності релігійних утворень як з точки зору їх походження та еволюції, так і функціонування в умовах сучасності.

Дисертант «виходить» на практичну значущість як проблематики, так і кінцевих результатів дослідження. Значущість цього дослідження вимагає здійснити цілісний аналіз імперативів толерантизації в контексті їх міжконфесійних відносин у сучасній Україні. Отже, новизна дослідження полягає у побудові цілісної моделі міжконфесійних відносин, в основі якої лежать певні принципи – співжиття, невтручання, любов, взаємоповага, конструктивний діалог тощо, - на основі яких вибудовується дана модель. Відтак дослідження А.Р.Кобетяка є одним із перших самостійних досліджень в українському релігієзнавстві, де здійснено системний аналіз осмислення толерантності як процесу оптимізації міжконфесійних відносин в Україні. Варто відзначити вдалий акцент автора на функціональному аспекті толерантності, її екзистенційних та моральних імперативах. Дисертація є інформативно-пізнавальною, цікавою за змістом, в тому числі і для широкого загалу. Щодо методології, окремо слід зазначити, що багато подібних досліджень страждають хаотичністю думки, блуканням навколо предмету. А.Р.Кобетяк намагався подолати ці методологічні перепони. Загалом, до плюсів дисертації можна віднести вдалу структурованість розділів, в яких спочатку чітко визначаються завдання, а потім відповідно до останніх здійснюється подальше дослідження. Авторська думка рухається в контексті принципу еволюційності та структурно-

функціонального аналізу, що дозволяє відстежити становлення предмету дослідження, а саме: сутність толерантності та її функціональне та моральне навантаження в сучасних міжконфесійних відносинах в Україні. Гносеологічна значимість даного феномену найбільш адекватно реалізована у площині співвідношення та розрізнення толерантності та інтолерантності. Цим закладено основи ефективного аналізу даного феномену в контексті сучасних соціокультурних реалій.

Розуміючи складність теми, що досліджується, а також констатуючи розмаїття підходів до розгляду толерантності, які сформувались у філософській, релігієзнавчій, теологічній та ін. літературі, автор свідомо зосереджується переважно на розгляді процесуального характеру толерантності, з'ясовуючи механізми її впровадження в міжконфесійні відносини сучасної України. У дисертаційній роботі цілком слушно зазначається, що концепт толерантності вирізняється багаторівневістю (загальноцерковний, локальний – рівень конкретної парафії чи міста та рівень кожної людини).

А.Р. Кобетяк цілком слушно підкреслює, що оскільки громадянська релігія не має тієї чітко вираженої церковності, якою відзначаються насамперед так звані традиційні релігії, оскільки вона зорієнтована не на вертикаль (людина – Бог), а на горизонталь (людина – суспільство – Бог). Відтак громадянська релігія не відмінняє віровчення і культову практику сакральних спільнот, різних конфесійних течій, а певною мірою надбудовується над ними.

Важливим є те, що автор не зупиняється на дослідженні суто змістовних характеристик імперативів толерантизації, а детально зупиняється на їх людиновимірному характері, їх «вплетенні» в поліконфесійну мережу України, оскільки саме ці екзистенціали яскраво висвічують сенсожиттєві орієнтири людини, задають відповідні параметри її життєдіяльності. А виступаючи ще й засобом діалогічного впливу, вибудовують своєрідний проєктивний образ людського буття в його інтенції до майбутнього.

Загальна позитивна оцінка основних результатів дослідження А.Р. Кобетяка не може, однак, приховати певних недоліків.

1. Визнаючи ефективність загальної логічної структури дослідження не можна не помітити локальні прорахунки. Зокрема, в першому розділі дисертант не чітко розмежує такі поняття як «державо-церковні відносини» та «державно-конфесійні відносини». Вважаю, що дефініції «державно-церковні відносини» або «церковно-державні відносини» є термінологічно не коректними в якості універсального конструкту для позначення всього спектру відносин між державою та всіх без виключення релігійних систем. Їх правомірно застосовувати в контексті відносин, коли під поняттям «церква» розуміється конкретна християнська релігійна організація.
2. У роботі звертається увага на різноманіття характеристик толерантності, віротерпимості, терпимості, які не завжди в змістовому плані узгоджуються між собою. Намагаючись підсилити теоретичні висновки дисертації посиланнями на різні дослідження, присвячені аналізу імперативам толерантизації, автор все ж захоплюється їх християнськими конотаціями, забуваючи про специфіку їх проявів у інших конфесіях. У деяких змістових частинах роботи, особливо це стосується першого розділу, бракує концептуалізації.
3. У другому розділі дисертаційної роботи автор звертає увагу на імперативи толерантності, зокрема взаємовизнання, милосердя, повагу тощо(с.50-54). Однак виникає питання: «Якими критеріями послуговувався дисертант при їх виокремленні?»
4. Залучення широкого масиву наукових, богословських джерел дозволило дисертанту ввести до наукового обігу комплекс нових матеріалів, що, безперечно, сприяло розкриттю основної мети дослідження. Проте значна частина дослідницьких джерел, присвячених філософському, релігієзнавчому, психологічному аналізу проблеми толерантизації, залишилася поза увагою дисертанта: це, зокрема, цілий спектр праць, присвячених подіям в Україні в 2013-2014 роках, в яких подаються різноманітні ракурси висвітлення проблеми Майдану та Церкви.
5. Потребують пояснення наступні твердження дисертанта: «...Сьогодні релігія користується високим ступенем довіри, але відіграє швидше роз'єднувальну, а не об'єднувальну роль» (с.65); «Не маючи офіційної

релігії, Україна час від часу намагається нав'язати ідею вищості Московського патріархату (особливо Південь і Схід), відчувається нерівномірний розподіл майна щодо різних церков, тиск із боку місцевих чиновників у питаннях виділення землі під культову споруду, передача споруд громаді тощо»(с.72); «Загалом, розміщення центрів більшості релігійних організацій, представлених в Україні за межами її кордонів, створили відчутний дискомфорт у внутрішньоцерковному житті країни»(с.115); «У питанні оптимізації міжконфесійних чи державно-церковних відносин очевидно, що мова не йде про певну уніфікацію релігії, створення єдиної Помісної церкви. Хоча саме це питання вкрай важливе для України загалом. Радше йдеться про забезпечення та налагодження мирного конструктивного діалогу, у процесі якого стане можливим розв'язання будь-яких проблем»(с.141).

6. Часом відчувається некритичне сприйняття дисертантом джерел, що піддаються аналізу, спостерігається зловживання описовим стилем, домінування інформативності над аналізом проблем (особливо це відчувається у підрозділі 2.3. «Толерантність як умова гармонізації міжконфесійних і державно-конфесійних відносин»).
7. У роботі, на жаль, мають місце граматичні помилки, стилістичні огріхи (с. 14, 22, 26, 57, 71, 74, 95, 111 і т.д.).

Проте, незважаючи на висловлені зауваження, необхідно наголосити, що зазначені недоліки зумовлені, насамперед, складністю проблеми і суттєво не вплинули на результати дослідження. Зміст дисертації достатньою мірою відображений у 14 публікаціях (5 з них опубліковані у фахових виданнях України, 1 – в закордонному), авторська концепція та результати дослідження апробовані у виступах на чотирнадцяти наукових конференціях.

Проведене дослідження відзначається актуальністю постановки проблеми, новизною підходу та досягнутих результатів, має теоретичне значення і практичну цінність. Основні положення дисертаційної роботи пройшли достатню апробацію на наукових конференціях, повно представлені в статтях у фахових наукових виданнях. Автореферат та наукові публікації в достатньому обсязі відображають зміст дисертації. Положення новизни достатньо

обґрунтовані. Висновки дисертації є достовірними. Дисертація представляє собою самостійне, цілісне, завершене дослідження.

Все це дає підстави зробити висновок, що дисертація А.Р.Кобетяка «Імперативи толерантизації міжконфесійних відносин у сучасній Україні» відповідає вимогам ДАК України до кандидатських дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.11 – релігієзнавство.

Офіційний опонент,
доктор філософських наук,
професор кафедри релігієзнавства
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Обригз

О. І. Предко

Підпис проф. Предко О.І. завідувач.

ЗАСТУПНИК ДЕКана
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ
З НАУКОВОЮ РОБОТОЮ
доц. РУДЕНКО С.В.

[Handwritten signature]